

larında muhafaza edilmiştir. “Sâhibü't-tesânîf” olarak nitelenen Yûsuf el-Kâdî'ye nisbet edilen eserler şunlardır: *es-Sünen* (Beyhakî ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin önemli kaynaklarından olan eseri pek çok muhaddis kendisinden rivayet etmiştir), *Kitâbü'l-İlm* (Zehebî bu kitabı semâ yoluyla dinlediğini belirtmektedir, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 86), *Fezâ'ilü ezvâcî'n-nebî*, *Müsnedü Şu'be b. el-Haccâc*, *Kitâbü'z-Zekât*, *Kitâbü's-Şıyâm*, *Kitâbü'd-Du'â*.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 310-312; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik* (nşr. Abdülkâdir es-Sahrâvî), Rabat 1403/1983, IV, 296-300; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 96-97; İbn Nukta, *et-Takyîd li-mu'rîfeti ruvâi's-sünen ve'l-mesânîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, s. 490-491; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 85-87; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 660; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr el-Meyâdî-nî), Beyrut 1418/1988, s. 68; Hüseyin b. Kâsım b. M. en-Nuaymî – Hamza b. Hüseyin b. Kâsım en-Nuaymî, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâşi'l-'Arabî*, Cidde 1422, VI, 263; M. Ebû Bekir b. Ali v.dğr., *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâşi'l-'Arabî*, Cidde 1422, V, 137; Ch. Pellat, “İbn Dirham”, *EJ² Suppl.* (İng.), s. 384-385.

İBRAHİM HATİBOĞLU

YÛSUF MA

(bk. MA DEXING).

YÛSUF el-MAKASSARÎ

(يوسف المقصري)

Ebü'l-Mehâsin Muhammed Yûsuf Hediyetullah Tâcü'l-Halvetî el-Makassarî (ö. 1699)

Endonezyalı âlim ve sûfi.

3 Temmuz 1626'da Endonezya'da Güney Sulavesi'nin (Selebes) Gowa bölgesindeki Moncong Loe köyünde doğdu. Mahallî rivayetlere göre annesi köyün reisinin kızı, babası bir çiftçi ya da orta halli bir köy reisidir. Bazı rivayetlerde babasının Hızır peygamberin soyundan geldiği ve adının Hızır olduğu iddia edilir. Ancak kendisi bir eserinde babasının adını Abdullah olarak zikreder. Babasının Moncong Loe köyünün reisi olduğu ve Müslümanlığı kabul ettikten sonra Abdullah Hızır adını aldığı şeklinde bir rivayet daha vardır. Yûsuf, Kur'an okumayı öğrendikten sonra Seyyid Bâ Alevî b. Abdullah Tâhir adlı Arap asıllı bir hocadan Arapça, fıkıh, akaid, hadis, tefsir ve tasavvuf dersleri aldı. On beş yaşına gelince eğitimini Cikoang'da Celâleddin el-Aydîd adlı bir hocanın yanında

sürdüdü. Genç yaşta Gowa Sultanı Alâeddin'in kızı ile evlendi. Eylül 1644'te Hicaz'a gitmek üzere Makassar Limanı'ndan ayrıldı. Yolculuğu sırasında uğradığı Batı Cava'da sultanlık ailesi ve saray çevresine yakın önemli şahsiyetlerle görüştü. Burada bir süre kalıp ardından Açe'ye geçti. Bir rivayete göre Bentem Sultanı Abdülkâdir'in dinî konularda görüşmelerde bulunmak üzere Açe'ye gönderdiği heyete dahil edildiği, başka bir rivayete göre ise Bentem'de iken adını duyduğu Nûreddin er-Rânîrî'den ders almak amacıyla Açe'ye gittiği belirtilir. Ancak Rânîrî o sırada Açe'den ayrılmak zorunda kaldığı için ona ulaşamadı. Yûsuf, Rânîrî ile muhtemelen Hindistan'ın Gucerât bölgesindeki Rânîr şehrinde görüşmüştür. Nitekim bir eserinde Rânîrî'den şeyhi ve hocası diye bahsetmiş, kendisinden Kâdiriyye icâzeti aldığı belirtilmiştir. Hindistan'da Ömer b. Abdullah Bâ Şeybân ile de görüştüktan sonra Yemen'e gitti. Zebîd'de Muhammed b. Abdülbâki en-Nakşibendî, Seyyid Ali ez-Zebîdî ve Muhammed b. Abdülbâki el-Yemenî ile tanıştı, onların derslerini takip etti. Muhammed b. Abdülbâki'den Nakşibendiyye, Seyyid Ali ez-Zebîdî'den Bâ Aleviyye icâzeti aldı. Hac görevini yerine getirmek ve tahsilini ilerletmek amacıyla Yemen'den Mekke'ye geçti. Hac farızasını ifa edip Medine'ye gitti. Onun Hicaz'da bulunduğu yıllar Sumatralı âlim Abdürraûf es-Sinkilî ile aynı döneme rastlamaktadır. İkisi de burada aynı hocalardan ders almış olmalıdır. Safiyüddin el-Kuşâşî, İbrâhim el-Kûrânî ve Hasan el-Acemî gibi âlimler onun buradaki hocaları arasında zikredilebilir. Yûsuf, Medine'de Şeyh İbrâhim el-Kûrânî vasıtasıyla Şüttâriyye tarikatına intisap etti ve Kûrânî'den icâzet aldı. Ardından Şam'a gitti; burada İbnü'l-Arabî Camii imamı Ebü'l-Berekât Eyyûb b. Ahmed b. Eyyûb ed-Dimaşki el-Halvetî'ye intisap eden Yûsuf kendisine Tâcü'l-Halvetî unvanını veren bu şeyhten eserlerinde övgüyle bahseder. Şam'daki öğreniminden sonra İstanbul'a kadar gittiği rivayet edilirse de kendi eserlerinde buna dair bilgi yoktur. Onun Mekke'de iken Malay-Endonezya kökenli öğrencilere ders verdiği kaydedilir.

Osmanlı yönetimi altındaki Hicaz ve Şam'da en az yirmi yıl yaşadığı anlaşılan Yûsuf'un 1664, 1668 veya 1672 yılında ülkesine dönmüş olabileceği ileri sürülmektedir. Yûsuf, Endonezya'ya döndüğünde Gowa krallığı topraklarında İslâmî kural-ların tam uygulanmadığını, içki, kumar ve

esrarın yaygın olduğunu gördü. Hükümdardan bunların yasaklanmasını istedi, ancak hükümdar malî kayıplara yol açacağı- nı ileri sürerek onun teklifini kabul etmedi; Yûsuf bunun üzerine memleketini terk edip Bentem'e yerleşti. Bentem'de eski dostu olan yeni Bentem sultanı Ageng Tirtayasa'nın kızıyla evlendi. Bu dönemde Bentem Sultanlığı gerek Cava adasında gerekse takımadalarda uluslar arası önemli bir ticaret merkezi, aynı zamanda İslâm kültürü ve eğitiminin ana merkezlerinden biriydi. Hollanda kaynaklarında Yûsuf sultanlığın en yüksek seviyedeki din adamı, dinî ve siyasî konularda söz sahibi biri diye tanıtılır.

Yûsuf'un Bentem'de yerleştiği haberi Güney Sulavesi'ye ulaşınca Gowa Sultanı Abdülcelîl bir heyet göndererek onu ülkesine davet etti. Yûsuf bu teklifi kabul etmeyip yerine Halvetiyye ve Nakşibendiyye tarikatlarından hilâfet verdiği Makassarlı âmâ talebesi Abdülbeşîr ed-Darîrî gönderdi. Bentem'deki ilk yıllarını ilim, irşad ve telif faaliyetleriyle geçirdi. Öğrencileri arasında sultanlık ailesi ve Bentem eşrafının çocukları vardı. Bentem sultanlık ailesinin veliaht prensi Abdülkahrîr da onun talebesi olmuştu. Zamanla siyasî konulara müdahale etmeye başlayan Yûsuf kendisini hânedan içi kavgaların ortasında buldu. Ayrıca Hollanda'nın Bentem üzerindeki baskı ve müdahalelerine karşı mücadele vermek zorunda kaldı. Hânedan içi mücadele, önceki veliaht Abdülkahrîr'in Bentem'de tahtı ele geçirmesi ve babası Sultan Ageng'in Tirtayasa'ya çekilerek hükümdarlığını oradan devam ettirmesiyle sonuçlandı. Abdülkahrîr, Hollanda taraftarı bir politika izlerken eski sultan ve yeni veliaht Purbaya, Hollandalılar'ın bölgeden uzaklaştırılmasını öngören bir siyaset takip ettiler. Yûsuf bu şartlar altında Sultan Ageng ve oğlu Veliaht Purbaya'nın yanında yer aldı. 1682'de Abdülkahrîr'in Hollandalılar'la ortaklaşa düzenlediği askerî faaliyetler neticesinde Sultan Ageng 1683'te Batavia'ya (bugünkü başşehir Cakarta) sürgün edildi. Yûsuf da Bentemli, Makassarlı, Bugilî ve Cavalılar'dan oluşan 4000 civarındaki bir silâhlı grupla Bentem'de Hollandalılar'a karşı mücadeleyi sürdürdü. Nihayet Hollandalılar'ın bir hilesiyle teslim olmak zorunda kaldı. Hollanda kaynaklarına göre kumandan Van Happel müslüman kılığında girerek Yûsuf'un mevziine kadar ulaşmış ve onu yakalamıştır. Diğer bir rivayete göre ise Van Happel, Yûsuf'un kızı ile birlikte onun gizlendiği yere gitmiş,

YÛSUF el-MAKASSARÎ

teslim olması halinde serbest bırakılacağını söylemiş, bunun üzerine Yûsuf ve ona bağlı kuvvetler teslim olmuştur; ancak Cirebon'a geldiklerinde savaş esiri ilân edilip hapse atılmış, böylece Bentem direnişi sona ermiştir.

Hollandalılar'a karşı mücadele eden büyük bir kahraman olarak görülmeye ve kerametleri halk arasında yayılmaya başlayan Yûsuf'un müslüman halk üzerindeki etkisinden çekinen Hollandalı yetkililer onu 12 Eylül 1684 tarihinde iki eşi, çocukları, hizmetçileri, on iki müridi ve yakın arkadaşlarıyla birlikte, yine Hollanda denetimindeki Sri Lanka (Seylan) adasına sürgün ettiler. Yûsuf, Sri Lanka'da kaldığı yaklaşık on yıl boyunca kendisini ilmî faaliyetlere verdi ve eserlerinin çoğunu burada yazdı. 1689'da Gowa Sultanı Abdücelîl ve sultanlığın ileri gelenleri Makassar'daki Hollanda valisine Yûsuf'un serbest bırakılması için başvuruda bulundular. Güney Sulawesi'deki Hollandalı yetkililerin olumlu yaklaştığı bu talep Batavia'daki Hollanda genel valisi tarafından reddedildi. Gowa sultanının ısrarını sürdürmesi üzerine Hollandalı yetkililer, hemşerileriyle olan bağlantısını devam ettiren Yûsuf'u 7 Temmuz 1693 tarihinde bu defa çok uzak bir yere, Güney Afrika'nın Cape Town şehrine sürgün etmeye karar verdiler. Hollanda denetimindeki Cape Town, o dönemde Sri Lanka'dan sonra Hollandalılar'ın tehlikeli gördükleri kimseleri sürgün ettikleri bir yerdi. 2 Nisan 1694'te Cape Town'a götürülen Yûsuf ve arkadaşları Eerste River ağzında bir çiftlik köyü olan Zandaliet'e yerleştirildi. Bu yer günümüzde Macassar diye adlandırılmaktadır. Yûsuf müslümanların ibadet etmesine izin vermeyen, Malaylı köleleri hıristiyan olmaya zorlayan, hatta kendisine bile Hıristiyanlığı benimsemesi için baskı yapılan Hollandalılar'a karşı Güney Afrika'da küçük bir azınlık olan Malaylı ve Endonezyalı müslümanların inançlarını muhafaza etmeleri için gayret gösterdi, bu arada bazı yerlilerin de Müslümanlığı benimsemesini sağladı. Bu faaliyetlerinden dolayı Yûsuf daha sonraları Güney Afrika'da İslâmiyet'in ilk gerçek kurucusu olarak görülmüştür. Kâdiriyye, Şüttâriyye ve Rifâiyye tarikatlarının bölgede onun vasıtasıyla yayıldığı kabul edilmektedir.

Yûsuf el-Makassarî 22 Mayıs 1699 tarihinde yetmiş üç yaşında iken Cape Town'da vefat etti ve ikamet ettiği yere yakın olan Faure'de defnedildi. Gowa Sultanı Abdücelîl'in Hollanda hükümetinden talebi üzerine Yûsuf'un mezarından alınan

Yûsuf el-Makassarî'nin makam türbesi içinden bir görünüşü

toprak ve kemik parçaları, Nisan 1705'te memleketi Gowa'ya getirilip sultanlık ailesinin mezarlarının bulunduğu Lakiung'a defnedilmiş, Gowalı eşinin mezarı daha sonra onun yanına nakledilmiştir. Sultan Abdücelîl, Yûsuf'un ailesinden gelenlere bazı muafiyetler tanımış, onun ve eşinin mezarlarında her yıl ziyaret töreni düzenleme geleneğini başlatmıştır. Ayrıca Yûsuf'un kızlarından Sitti Labibah'ı veliaht prens Karaeng Anamoncong ile (Sultan İsmâil) evlendirmiştir. Yûsuf'un Cape Town şehrindeki mezarı üzerine 1903-1913 yıllarında Hacı Süleyman Şah Muhammed adında Hint asıllı bir Cape Townlu müslüman tarafından büyük bir türbe inşa edilmiş, dört talebesinin mezarı ve diğer yapılarla birlikte çevresi daha sonra yeniden düzenlenmiştir. Yûsuf'un millî miras kabul edilen Cape Town'daki türbesi günümüzde en önemli ziyaret yerlerinden biri, aynı zamanda buradaki Malaylı-Endonezyalı müslüman toplumu merkezidir. Yûsuf'un iki ayrı yerde türbesinin bulunması daha sonra bazı spekülasyonlara yol açmış, bazıları onun Cape Town'daki mezarının boş olduğunu ileri sürmüştür. Cape Town'daki müslümanlar ise Yûsuf'un sadece bir parmağının kemiklerinin Gowa'ya götürüldüğüne inanmaktadır. Bir Gowa menkıbesinde Cape Town'dan bir parmağına ait kemiklerin bulunduğu bir avuç toprak getirildiği, bu toprağın Gowa'ya ulaştırılmasının hemen ardından Yûsuf'un bütün bedeninin şeklini aldığı ifade edilir.

Hayatının önemli bir kısmını sürgünlerde geçiren Yûsuf el-Makassarî, gerek ülkesinde gerekse sürgünde bulunduğu yerlerde İslâmiyet'in gelişmesine önemli katkılar sağlayan bir âlim ve süfidir. Aynı zamanda yaşadığı çevredeki müslüman toplumu yönlendiren bir lider ve hareket adamıdır. Nitekim Bentem Sultanlığı'nda iç siyasette önemli rol oynamış Hollandalılar'a

karşı direnişi örgütlemiştir. Yûsuf'un bu mücadelesi ve ardından sürgün edilmesi ülkesinde millî kahraman olarak anılmasına vesile olmuş, 1995'te Endonezya'da millî kahraman ilân edilmiştir. Yakın dönemlerde hakkında yapılan çalışmalarla kıymeti daha fazla takdir edilmeye başlanmıştır. O, beş yıl kaldığı Güney Afrika'da çok güçlü etkiler bırakmış, İslâmiyet'in orada yerleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Güney Afrika müslümanları 1994 yılını Yûsuf el-Makassarî'nin ülkelerine gelişinin 300. yılı olarak kutlamış ve onun anısına çeşitli toplantılar düzenlemiştir. Ülkede ırk ayrımcılığına karşı büyük mücadele veren devlet başkanı Nelson Mandela da Yûsuf'un Güney Afrika'ya yaptığı hizmeti takdir ederek ülkenin önemli bir şahsiyeti olduğunu vurgulamıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti hükümeti 25 Eylül 2005 tarihinde onu millî önder ilân etmiştir.

Yûsuf'un tasavvuf anlayışı zâhidane bir sülûk değildir. Tasavvufta ılımlı ve orta bir yol izlemiş, dünya ve âhiret dengesini gözetken bir görüş benimsemiştir. Tevhidi tasavvufî düşüncesinin merkezine alan Yûsuf onu bir ağaca benzeter. Bu ağacın dallarını ve yapraklarını mârifet ve ibadet teşkil eder. Şeriat kurallarını yerine getirmeyen bir müminin insân-ı kâmil derecesine yükselemeyeceğini belirtir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin tasavvufî görüşlerini benimsemekle birlikte tam anlamıyla onun vahdet-i vücûd anlayışının bir takipçisi değildir. Tasavvufu insanın Allah'a karşı kulluğunu kuvvetlendirmeye, sâlih amel ve zikir vasıtasıyla ahlâkını güzelleştirmeye yardım eden bir düşünce sistemi olarak görmüştür. Yûsuf'un eserlerinde "tarikat-ı Muhammediyye" ve "tarikat-ı Ahmediyye" tabirlerini kullandığına bakılarak kendi döneminde yenilikçi bir sülûf anlayışı temsil ettiği ileri sürülmüştür. Kâdiriyye, Nakşibendiyye, Bâ Aleviyye, Şüttâriyye ve Halvetiyye gibi tarikatlardan icâzet alan Yûsuf, Güney Sulawesi bölgesinde Halvetiyye'nin kendi adına nisbet edilen Yûsufiyye şubesinin kurucusu kabul edilmektedir; silsilesi günümüze kadar devam etmiştir.

Yûsuf el-Makassarî'nin yirmiden fazla eseri olduğu tesbit edilmiştir. Bunların çoğu Arapça, birkaçı Endonezya mahallî dillerinden Bugi (Makassar) ve Bentem (Sunda) dillerindedir. Eserleri esas itibarıyla tasavvuf, ahlâk, fıkıh ve akaid üzerinedir; tasavvufun kelâmı ilişkisi hakkında da risâleleri vardır. Risâlelerinde tevhid, mârifet ve şeriat kavramlarını sıkça işler; Gaz-

zâfi, Cüneyd-i Bağdâdî, İbnü'l-Arabî, Abdülkerîm el-Cîlî ve İbn Atâullah İskenderî gibi âlim ve mutasavvıflara fazlaca atıflar yapar. Eserlerinin tamamını Bentem'de ve Sri Lanka'da sürgünde kaldığı sırada kaleme almıştır. Sri Lanka'da yazdığı eserlerden bazıları "Seylâniyye" adıyla da bilinir. Bunların çoğunun yazma nüshaları Cakarta'daki Millî Kütüphane'de, on iki tanesi de Hollanda Leiden'deki KITLV Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Ayrıca yedi risâlesi Güney Sulavesi'de Ahyâr Nis tarafından *el-Mecmû'ât min mü'ellefâtî's-Şeyh Yûsuf (Kumpulan Karangan Syaikh Yusuf al-Maqassary)* adıyla bir araya getirilmiştir. Nabilah Lubis tarafından tesbit edilen yirmi üç eseri şunlardır: *el-Berekâtü's-Seylâniyye*, *Bidâyetü'l-mübtedî*, *Def'u'l-belâ*, *Fetħu keyfiyyeti'z-zikr*, *el-Fevâ'ihu'l-Yûsufiyye fî beyâni tahkîki's-Şûfiyye*, *Ḥablü'l-verid*, *Ḥâsiye fî Kitâbi'l-enbâ' fî i'râbi "Lâ ilâhe illalâh"*, *Hâzihi fevâ'idü'l-lâzime: Zikru "Lâ ilâhe illallâh"*, *Keyfiyyetü'n-nefy ve'l-işbât bi'l-ḥadişî'l-ḫudsi*, *Meḫâlibü's-sâlikîn*, *Muḫaddimetü'l-fevâ'idü'l-ileti mâ lâ bûde mine'l-aḳâ'id*, *en-Nefhâtü's-Seylâniyye*, *Ḳurretü'l-ayn*, *Risâletü gâyeti'l-iḥtişâr ve nihâyeti'l-intizâr*, *Sefînetü'n-necât*, *Sırrü'l-esrâr*, *Resâ'ilü's-Şeyh Yûsuf ilâ Sulṭân Vezîr Karaeng 'Abdullâh*, *Tenzilü'l-inâye ve'l-hidâye*, *Tâcü'l-esrâr*, *Tuḥfetü'l-ibrâr*, *Tuḥfetü'l-tâlibi'l-mübtedî*, *el-Vaşıyyetü'l-münciyât 'an maẓarrâtî'l-ḥicâb*, *Zübdetü'l-esrâr*. Son yıllarda Yûsuf el-Makassarî'nin hayatı, düşünceleri ve eserleri üzerindeki çalışmalar giderek artmakta, kitap ve risâleleri çeşitli yönlerden incelenmektedir. Bunlardan yirmi bir tanesi Endonezyalı yazar Tudjîmah tarafından Endonezyaca'ya tercüme edilmiştir (*Syekh Yusuf Makasar: Riwayat Hidup, Karya dan Ajarannya*, Jakarta 1987). En önemli eserlerinden biri sayılan *Zübdetü'l-esrâr*'ı Güney Afrikalı araştırmacı Suleman Essop Dangor Endonezyaca'ya ve İngilizce'ye çevirmiştir (*Zubdat al-Asrâr*, Durban 1990). Yine Mustafa Keraan ve Muhammed Haron adlı araştırmacılar Cape Town'da onun üç küçük risâlesini bir incelemeyle birlikte İngilizce olarak yayımlamışlardır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Suleman Essop Dangor. *A Critical Biography of Shaykh Yusuf*, Durban 1982; a.mlf., "In the Footsteps of the Companions: Shaykh Yusuf of Macassar (1626-1699)", *Pages from Cape Muslim History* (ed. Y. Da Costa – A. Davids), Pietermaritzburg [South Africa] 1994, s. 19-46; C. S. Tudjîmah, *Syekh Yusuf Makasar: Riwayat Hidup, Karya dan Ajarannya*, Jakarta 1987; M.

van Bruinessen, "The Tariqa Khalwatiyya in South Celebes", *Excursions in Celebes: Een Bundel Bijdragen bij het Afscheid van J. Noordduyn* (ed. H. A. Poeze – P. Schoorl), Leiden 1991, s. 251-269; Abu Hamid, *Syekh Yusuf Makassar: Seorang Ulama, Sufi dan Pejuang*, Jakarta 1994; Taufik Ismail, *Syekh Yusuf: Seorang Ulama Sufi dan Pejuang*, Jakarta 1994; Nabilah Lubis, *Syekh Yusuf Al-Taj Al-Makassarî: Menyingkap Intisari Segala Rahasia*, Jakarta 1996; a.mlf., "Min a'lâmi İndünisyâ: eş-Şeyh Yûsuf el-Makâsârî (1626-1699)", *Studia Islamika*, 1/3, Jakarta 1994, s. 149-175; Sahib Sultan, *Syekh Yusuf Tuntanta Salamaka Ulama Sufi, Pejuang Abad ke 17 dan Pahlawan Nasional*, Makassar 1996; Azumardi Azra, *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia: Networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama' in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, Honolulu 2004, s. 87-108; N. Heer, *A Concise Handlist of Jawi Authors and Their Works*, Seattle 2006, s. 44; Thomas Gibson, *Islamic Narrative and Authority in Southeast Asia: From the 16th to the 21st Century*, New York 2007, s. 68-83; Lukmanul Hakim Darusman, *Jihad in Two Faces of Shariah: Sufism and Islamic Jurisprudence (Fiqh) and the Revival of Islamic Movements in the Malay World (Case Studies of Yusuf al-Makassar and Dawud al-Patani)* (doktora tezi, 2008), The Australian National University, s. 234-329; Chris Greyling, "Schech Yusuf: The Founder of Islam in South Africa", *Religion in Southern Africa*, 1, Cape Town 1980, s. 9-21; R. M. Feener, "Shaykh Yusuf and the Appreciation of Muslim 'Saints' in Modern Indonesia", *Journal for Islamic Studies*; XVIII-XIX, South Africa 1998-99, s. 112-131; Mustapha Keraan – Muhammed Haron, "Selected Sufi Texts of Shaykh Yusuf: Translations and Commentaries", *Tydskrif vir Letterkunde*, XLV/1, Johannesburg 2008, s. 101-122; "Yûsuf, Syekh", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, V, 216-218.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

YÜSUF MEDDAH

(يوسف مداح)

Varaka ve Gülşah adlı mesnevisiyle tanınan XIV. yüzyıl şairi.

Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Eserlerinde Yûsuf Meddah yanında "Yûsufî" mahlasını da kullanmıştır. İyi bir tahsil gördüğü, Arapça ve Farsça bildiği, dinî ilimlere vâkıf olduğu eserlerinden anlaşılmalıdır. Gençlik yılları Azerbaycan'da geçtiğinden eserleri daha çok Âzerî edebiyatı sahasında değerlendirilmiştir. Konya civarına geldikten sonra Mevlevîliğe intisap ettiği eserlerinden (*Varka ve Gülşah*, haz. Kâzım Köktekin, s. 5) ve başka kaynaklardan öğrenilmektedir. Ayrıca Meddah ünvanından anlaşılacağı üzere halkın ve ileri gelenlerin önünde şiir söyleyen, eserlerini anlatan bir kişidir. *Hâmûşnâme* adlı kısa mesnevisini genç yaşta Erzincan'da yaşadığı bir hadiseye bağlı olarak 699'da

(1300) nazmetmesi ve *Makel-i Hüseyin*'i Kastamonu'da iken yazması onun bu bölgelerde yaşadığını ve tanındığını ortaya koymaktadır. *Varaka ve Gülşah* mesnevisini de 743 (1342-43) yılında Sivas'ta yazmıştır. Bu iki eserin telif tarihiyle kaynaklarda yer alan diğer bilgiler Yûsuf'un uzunca bir ömür sürdüğünü göstermektedir. Yûsuf Meddah Türkçe'yi çok iyi kullanan, divan edebiyatının o yıllardaki mazmunlarına vâkıf, şiirlerini atasözleri ve deyimler yanında âyet ve hadislerle zenginleştiren, aruzu, halk deyişlerini ve tabirlerini bilen, eserlerinde edebî sanatlara yer veren bir şairdir.

Eserleri. Yûsuf veya İbn Yûsuf adlı başka şairlerle karıştırılan Yûsuf Meddah'ın günümüze ulaşan mesnevi tarzındaki eserleri şunlardır: 1. *Varaka ve Gülşah*. Yaklaşık 1700 beyitten meydana gelen eser aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmıştır. Ertaylan, mesnevinin bir nüshasına dayanarak 770'te (1368-69) Konya'da telif edildiğini söylüyorsa da (*Türk Dili ve Edebiyatı Örnekleri*, s. 1) daha sonra bulunan nüshalardan anlaşıldığına göre eser 743 (1342-43) yılında, "Başladık Sivas şehrinde bunu / Kim rebülevvelin evvel günü" beytinde de ifade edildiği gibi Sivas'ta yazılmıştır. Altı meclis (bab) halinde düzenlenen eser tevhid ve na'tla başlamakta, kahramanların birbirlerine söyledikleri on iki gazeli de içine almaktadır. Ahmet Ateş'e göre eserin kaynağı Arap halk hikâyesidir. *Varaka ve Gülşah*, bunlar arasında en çok Benî Uzre kabilesinden Urve b. Hizâm adlı Arap şairinin hayat hikâyesine benzemektedir (*TDED*, II/1-2 [1947], s. 1-19). *Varaka ve Gülşah* ilk defa İnan edebiyatında Gazneli Mahmud zamanında (998-1030) Ayyûkî tarafından nazmedilmiştir (*Varaka ve Gülşah-ı 'Ayyûkî*, nşr. Zebîhullah Safâ, Tahran 1343 hş.). Ayyûkî'nin eseriyle Yûsuf Meddah'ın eseri arasında yine büyük benzerlik olmakla birlikte (Ateş, *TDED*, V [1953], s. 49-50) Grace Martin Smith'e göre ikisi arasında ayrıntılarda bazı farklılıklar mevcuttur ve Yûsuf Meddah'ın eseri Ayyûkî'nin sadece bir tercümesinden ibaret değildir (*Yûsuf Meddah: Varaka ve Gülşah*, s. 13-14). Mesnevinin konusu özetle şöyledir: Hz. Peygamber zamanında Mekke'de Benî Şeybe kabilesinin reisi iki kardeş Hümâm ile Hilâl'dir. Hilâl'in Varaka adlı bir oğlu, Hümâm'ın Gülşah adlı bir kızı dünyaya gelir. Evlenme çağına geldiklerinde düğünlerinin yapılmasına karar verildiği bir sırada kâfir Benî Dayf kabilesinin reisi Amr, Gül-